

MUŽ A ŽENA

v próze Jaroslava Durycha

Jan Hojda

AR

Kniha se zaměřuje na jedno z nejvýznamnějších témat umělecké prózy Jaroslava Durycha, jímž je vztah muže a ženy. Zmíněné téma se její autor pokouší interpretovat v teologicko-antropologické perspektivě. Vztah mužských a ženských postav představuje jako prostor nábožensky zaměřené iniciace, kterou na základě svého životního putování podstupují mužští protagonisté. Kniha poukazuje na možnosti spatřovat v putování mužských postav cestu člověka k Bohu jako ke svému transcendentnímu Ty. Zároveň upozorňuje na to, že postavám chudých žen, které dokonale přijímají svůj mužský protějšek, je možné přisuzovat některé výrazné christologické rysy.

Jan Hojda (* 1974)

Působí v Diecézním teologickém institutu Biskupství královéhradeckého a na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové. Svá studia dokončil pod vedením prof. Ctirada V. Pospíšila doktorátem v oboru Teologická antropologie a etika (na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). Pole jeho odborného zájmu tvoří zejména teologická interpretace literatury a vybraná témata teologické či křesťanské antropologie. Je členem české redakce *Mezinárodní katolické revue Communio*. Žije s rodinou ve východních Čechách.

DAUPHIN

차

MUŽ A ŽENA

v próze Jaroslava Durycha

Jan Hojda

MUŽ A ŽENA

v próze Jaroslava Durycha

*Hledání
teologicko-antropologického
smyslu*

Odborné recenze textu:

prof. Ctirad Václav Pospíšil, Th.D., OFM

doc. Mgr. Jaroslav Vokoun, Th.D.

Mgr. ThLic. Jiří Žůrek, Th.D.

© Jan Hojda, 2011

Photography © Jan Horáček, 2011

© Dauphin, 2011

ISBN 978-80-7272-250-1

ISBN 978-80-7272-326-3 epub

ISBN 978-80-7272-325-6 pdf

Mým rodičům

OBSAH

PŘEDMLUVA	15
ÚVOD	19
Úkol práce a její záměr	20
Teologicko-antropologický charakter práce a její neukončenost	22
Struktura práce	25
Základní metodologické ukotvení teologické interpretace literatury	26
a) Teologické zdůvodnění interpretace uměleckých textů	26
b) Literárněteoretické zdůvodnění teologické interpretace	29
c) Podněty hermeneutické interpretace	33
d) Prvky významové výstavby díla a proces formulování tématu	34
PRVNÍ ČÁST	
PROLEGOMENA K ČETBĚ DURYCHOVA DÍLA OČIMA TEOLOGICKÉ ANTROPOLOGIE	39
1. Život a dílo Jaroslava Durycha	41
1.1 Dobový a společenský kontext Durychovy tvorby	41
1.2 Životní příběh Jaroslava Durycha	48
1.2.1 Durychovo narození a jeho rodiče	49
1.2.2 Dětství, ztráta domova a obou rodičů	50
1.2.3 Studentská léta	50
1.2.4 Sňatek a válečné nasazení	52
1.2.5 Soukromá lékařská praxe, návrat do armády a usídlení v Olomouci	54
1.2.6 Přesídlení do Prahy, předčasná penze, nemoci a smrt	56

1.3	Přehled literární tvorby Jaroslava Durycha	57
1.3.1	Počátky a profilování vlastní tvorby (období do konce první světové války)	58
1.3.2	Období zralé tvorby (20. léta 20. století)	60
1.3.2.1	Povídky	61
1.3.2.2	Poezie a dramata	62
1.3.2.3	Cestopisy a memoáry	63
1.3.2.4	Eseje	66
1.3.2.5	Nejvýznamnější prozaická díla (Sedmikráska, Bloudění, Rekviem)	68
1.3.2.6	Publicistika	70
1.3.2.7	Umělecké a estetické zdroje	71
1.3.3	Období mlčení a nového hledání (30. léta 20. století)	73
1.3.4	Omezení publikačních možností a plodný závěr tvorby (40.–60. léta 20. století)	78
2.	Durychův člověk tváří v tvář interpretům	81
2.1	Absolutní dualismus: „roztržený“ člověk a „neúplný“ Bůh (František X. Šalda)	82
2.2	Posvěcení psychologického románu: dech náboženské extáze a svátostné milosti (Arne Novák)	85
2.3	Katolický paradox: „neseeme Jeho tvář“ (Pavel Eisner)	87
2.4	Mysterium chudoby: kapacita pro Boha (František Götz)	90
2.5	Živoucí sen, nebo strnulá vůle: dva pokusy o smíření života a smrti (Bedřich Fučík)	93
2.6	Příliš strmá transcendentála: člověk sežehnutý absolutnem (Jaroslav Med)	98
2.7	„Mnohojediná“ chudá dívka: propojení platonsko-katolické estetiky s mariánským barokem (Martin C. Putna)	101
2.8	Směřování k domovu: poutnictví ukotvené ve vertikále (Karel Vrána)	104

2.9 Dosavadní recepce Durychova díla jako výzva k dalšímu zkoumání	110
DRUHÁ ČÁST	
VZTAH MUŽE A ŽENY V PRÓZE JAROSLAVA DURYCHA	113
3. Průhled celkem Durychova díla – vztah muže a ženy jako prostor iniciace	115
3.1 Konceptuální soudržnost jednotlivých ztvárnění vztahu muže a ženy: iniciace bohatého muže skrze sjednocení s chudou ženou	115
3.2 Variabilita jednotlivých ztvárnění vztahu muže a ženy – přehled interpretovaných textů	117
3.3 Příběhy vztahu muže a ženy – moderní podobenství o smyslu života	121
4. Životní pouť mužských postav	125
4.1 Uzavřenost vůči transcendenci	126
4.1.1 Vazba na společenské postavení	126
4.1.2 Vnitrosvětský horizont života postav – život bez přesaznosti	129
4.1.3 Stín osamocení	130
4.1.4 Odcizení od ženy – rozbití komplexnosti člověka	132
4.1.5 „Přidušené“ bytí	133
4.1.6 Nezabydlený domov	136
4.1.7 Oddělení od rodičů – narušení vztahu k původu bytí	137
4.2 Vyjití ze sebe a niterná touha po alteritě	141
4.2.1 Bytostná potřeba nitra	141
4.2.2 Potřeba alterity a vztahovosti	143
4.2.3 Nepředmětná touha	146
4.2.4 Zaměření k nekonečnu	147
4.3 Nové určení postav a jejich podřízenost absolutnímu soudu	148

4.3.1	Setkání s neznámou mocí	149
4.3.2	Působení svrchované moci v nitru postav	150
4.3.3	Moc absolutního soudu: stvořitelský a zachraňující účinek	152
4.3.4	Absolutní soud: absolutní přijetí a obdarování	157
4.4	Účinky putování: přechod k počátku bytí a mateřskému přijetí	157
4.4.1	Ztráta orientace a obnažení bytí	158
4.4.2	Vstup do zapovězeného prostředí a nevratnost putování: přechod k novému způsobu bytí	159
4.4.3	Přechodový čas	161
4.4.4	Cesta k počátku a rekapitulace dětství	162
4.4.5	Návrat na hranici bytí a nebytí	164
4.4.6	Hledání ženy a potřeba mateřského přijetí	165
4.4.7	Setkání se ženou jako rekapitulace zrození	167
5.	Chudá žena	170
5.1	Bytostná chudoba a její znaky	170
5.1.1	Chudoba jako „stigma vydědění“	172
5.1.1.1	Nezařaditelnost do společenského řádu	172
5.1.1.2	Nezávislost chudé ženy	175
5.1.1.3	Vyhnanství – vnější aspekt vydědění	176
5.1.1.4	Vyjítí ze sebe – vnitřní aspekt vydědění	178
5.1.2	Bezdomoví	179
5.1.3	Osiřelost	180
5.2	Způsob bytí chudé ženy tváří v tvář její vydědění a jejímu ponížení	182
5.2.1	Existenciální obnaženost chudé ženy	183
5.2.2	Setkání jako místo zjevení identity	186
5.2.3	Vydědění jako poslání	186
5.2.4	Receptivita chudoby a schopnost sdílení	188
5.2.5	Kenotický základ chudoby	190

5.2.6	Ontologický status chudé ženy: existence jako akt přijímání a darování	195
5.2.7	Shrnutí: způsob bytí chudé ženy	196
5.3	Nový domov a symbolika dívčina pokoje	198
5.3.1	Symbolika pokoje a existenciální otevřenost	199
5.3.2	Prostor přijetí a pozvednutí k novému životu	199
5.3.3	Místo připravené pro druhého	200
5.3.4	Prostor zajetí a zasvěcení	201
5.3.5	Uvnitř posvátného tajemství	204
5.3.5.1	Nová intimita jako participace na posvátném	204
5.3.5.2	Nová podoba – pronikání tváří	206
5.3.6	Shrnutí: nový domov	209
5.4	Nové dcerovství chudé ženy a jeho nadpřirozený původ	210
5.4.1	Zemřelý otec a nebeský Otec (Duše a hvězda)	211
5.4.2	Vyvýšené mateřství a čest být dcerou (Boží duha)	214
5.4.3	Plodnost až ke smrti – předání tváře (Masopust)	218
5.4.4	Vzájemná vydanost rodičů a dcery (Tři dukáty)	219
5.4.5	Mateřství jako „odevzdání všeho“ (Almužna)	219
5.4.6	„Otcem jejím byl Bůh“ (Bloudění)	223
5.4.7	Shrnutí: „Dítě může mít jenom Bůh“	227
6.	Závěr	230
6.1	Souhrnná charakteristika vztahu muže a ženy v Durychově próze	230
6.2	Teologické perspektivy vztahu muže a ženy v Durychově próze	232
6.2.1	Homo viator: dynamický, teleologický a eschatologický rozměr člověka jako Božího obrazu	233
6.2.2	Homo capax Dei: od uzavřenosti k vyjití ze sebe	236
6.2.3	Člověk přijatý v „lůně“ Trojice	239
6.2.3.1	Křesťanská výška a niternost jako zkušenost perichoreze	239

6.2.3.2 Člověk v moci Ducha	240
6.2.3.3 Kristova kenoze a trinitární „chudoba“	244
6.2.4 Člověk jako muž a žena – pohlavnost jako specifická forma lidské otevřenosti Bohu	246
Seznam použité literatury	249
Seznam použitých zkratk	259
Summary	260
Jmenný rejstřík	261

PŘEDMLUVA

Pozvání k četbě knihy Jana Hojdy

Při psaní těchto několika slov předmluvy k monografii doktora Jana Hojdy *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha. Hledání teologicko-antropologického smyslu*, která představuje výsledek autorova několikaletého badatelského úsilí v době jeho doktorského studia, pocítuji nefalšovanou vděčnost i upřímnou radost.

Každý, kdo osobně zná autora, jistě potvrdí, že jedním z rysů jeho přátelské osobnosti je opravdu velká láska k teologii. Tato jeho zanícenost vyzařuje z každé stránky knížky, již právě držíte v ruce. Zvolené téma nesporně směřuje do oblasti teologické antropologie, které česká teologie v době po roce 1989 prozatím nevěnovala odpovídající pozornost. Přínosnost Hojdova díla má ale také ještě jeden velmi důležitý rozměr. Z titulu spisu totiž jasně vysvítá, že náš autor se vydal po ne zcela proslapaných cestách interdisciplinárního bádání, které vyžaduje nejen teologickou erudici, ale také metodologické zvládnutí analýzy literárního díla. O náročnosti tohoto podniku svědčí skutečnost, že jako školitel doktorského studijního programu jsem se ve své praxi setkal s několika adepty podobného typu bádání, leč u žádného z nich takovéto snažení nebylo korunováno kýženým završením jako u našeho autora. A právě to je také důvod mé vděčnosti, protože dobře vím, kolik úsilí musel kolega Hojda vynaložit, aby nám mohl předložit následující stránky a kapitoly.

Pohnutkou k radosti je především výsledek, k němuž autor dospěl. Na počátku jsem měl před sebou zaníceného mladého muže, jehož ale bylo třeba tak říkajíc postavit nohama na zem a přivést ke střízlivé a kritické práci analytického typu. Proces vzniku díla byl zároveň příběhem úspěšného lidského a odborného dozrávání. Kolega Hojda dokáže psát pro čtenáře a sdělovat mu výsledky svého hledání srozumitelně, metodologicky

přesvědčivě a navíc také zajímavě. Jeho dílo na jedné straně představuje opravdu pozitivní vklad do pokladnice české teologie, protože svým způsobem otvírá cestu k dalším podobným badatelským počínům, na druhé straně ale není suchopárnou akademickou četbou, která by čtenáře nevtahovala do samotného procesu hledání a nacházení.

Jak již bylo řečeno, autor zvolil interdisciplinární téma na pomezí analýzy literárního díla a teologie, což je nesporně navýsost užitečné, neboť díla tohoto typu stavějí most mezi teologií a ostatními současnými vědními obory a disciplínami. Teologie se zde prokazuje jako skutečná metodologická vědní činnost, která má co říci dnešnímu člověku. Můžeme tedy doufat, že tato kniha najde své čtenáře nejen mezi teology, nýbrž také mezi těmi, kdo se zajímají o českou literaturu a zejména o postavu velkého českého spisovatele Jaroslava Durycha.

Nyní pár slov ke skladbě díla. V úvodu jsme seznámeni s vymezením tématu a s jasným představením metodologických východisek práce. Právě tyto záležitosti v mnohém rozhodují o vědeckosti a přesvědčivosti celého podniku. Zájemci o tento druh bádání zde naleznou nejednu cennou informaci a především inspiraci. Následuje vyvážené představení Durychova života a díla. Ve druhé kapitole autor zasvěceně pojednává o tom, co k problematice člověka u Durycha prozatím řekli jiní. Tato řečně přípravná část elaborátu zabírá proporcionálně asi pětadvacet procent celkového rozsahu textu, což odpovídá zdravé fyziognomii díla. Následuje druhá část, v níž se badatel neotřelým způsobem zaobírá problematikou vztahu muže a ženy v próze Jaroslava Durycha. Závěr není pouhým shrnutím již řečeného, nýbrž důkladným promyšlením poskytovaného výstupu, což je bezesporu velmi osvěžující. V současnosti se totiž bohužel stále častěji setkáváme s pracemi, jejichž autoři pouze sesbírají materiál, jímž nás poté zahlcují, aniž by se odvážili intenzivněji použít vlastní mozek. To ale rozhodně není případ Jana Hojdy. Jako pisatel předmluvy z pochopitelných důvodů nemíním na tomto místě předjímat jednotlivé výpovědi, abych čtenáře nepřipravil o překvapující momenty, s nimiž se na

dalších stránkách setká. Mohu jen konstatovat, že četba toho, co následuje, rozhodně není ztraceným časem.

Co dodat? Doufejme, že toto dílo nebude posledním, které nám autor poskytl. Popřejme mu odvalu, aby nabyté erudice využíval nejen při své práci v královéhradeckém Diecézním teologickém institutu a při své pedagogické činnosti, nýbrž také v dalším bádání na poli teologické analýzy literárních děl zejména české provenience. Témat tohoto druhu, která čekají na odborně solidní zpracování, je totiž více než dost.

Ctirad V. Pospíšil

5. 3. 2011

ÚVOD

Cesta, která vedla ke vzniku tohoto textu, jenž je upravenou verzí autorovy disertační práce, byla poměrně přímá a přehledná. Na jejím počátku stál čtenářský zájem o Durychovo literární dílo. Tento zájem přitom nepramenil ani tak z vybroušeného estetického cítění vlastního tzv. náročnému čtenáři; spíše byl probuzen objevením možností číst Durychovo dílo jako básnické svědectví o člověku a o jeho životním putování do „náruče“ nekonečné lásky, k jeho „pravému domovu“. Klíč ke zmíněnému způsobu čtení umělecké literatury poskytl autorovi této práce filozof a teolog mons. Karel Vrána, který byl jako ředitel Diecézního teologického institutu v Hradci Králové s autorem v kontaktu. Zkušenost, že se zalíbení v uměleckém díle nevyklučuje s jeho filozoficko- či teologicko-antropologickou reflexí, nalezla konkrétní vyjádření v rozhodnutí zpracovat teologickou interpretaci Durychova díla ve formě disertační práce. Za naprosto zásadní pomoc s vymezením tohoto cíle i za vytyčení cesty k němu autor vděčí vedoucímu práce prof. Ctiradu V. Pospíšilovi, OFM. Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích pak vděčí za poskytnutí samotné možnosti doktorského studia.

V průběhu mnohaleté snahy o porozumění teologickému smyslu Durychova díla se stávalo stále zřejmějším, že je vhodné zaměřit se plně na téma vztahu muže a ženy a na jeho značný odkazovací potenciál vzhledem k nadpřirozenému určení člověka. Jako výsledek naší snahy tak předkládáme tento text pod názvem *Muž a žena v próze Jaroslava Durycha. Hledání teologicko-antropologického smyslu.*

ÚKOL PRÁCE A JEJÍ ZÁMĚR

Umělecká próza Jaroslava Durycha (1886–1962)¹⁾ je plná různých symbolických prvků, neobvyklých událostí a strmých dějových zvratů, magicky ztvárněného časoprostoru²⁾ a postav zasazených do vyhrocených situací. Pro svou výraznou symboličnost, nejednoznačnost³⁾ a zesílenou imaginativnost přímo vyzývá k interpretaci. Zvláštním způsobem to platí o ztvárnění vztahu muže a ženy. Ten je často utvářen prostřednictvím bizarních událostí, jako je např. nalezení vlastního protějšku skrze prostituci či svatba na smrtelném loži ženicha nebo uprostřed zneuctěného chrámu;⁴⁾ vztah je zároveň plný zjevných symbolických prvků, ke kterým patří např. zraněné srdce ženicha omývající krví hruď nevěsty na svatebním loži, vzájemná výměna tváří na základě milostného spojení nebo zjevování jediné dívky v sedmi různých podobách. Také vlastní konec příběhu, ve kterém se odehrává sblížení muže a ženy, bývá často otevřený a konfrontuje čtenáře s otázkou po konečném významu sjednocení obou milenců.⁵⁾ Všechny zmíněné prvky přímo útočí na vnímatelovu mysl a nutí jej hledat význam, který překračuje jevovou rovinu zobrazené skutečnosti. K podrobnější interpretaci vztahu hlavních mužských a ženských postav podněcuje také skutečnost, že zmíněný vztah je v různých textech rozvíjen podle stále se opakujícího schématu putování bohatstvím obtíženého muže, který opouští svůj starý způsob života, aby mohl přilnout k chudé dívce a sdí-

-
- 1) V rámci poznámkového aparátu budeme na Durychova díla odkazovat bez uvádění autorova jména.
 - 2) Srov. SLAVÍK, Ivan. Magický realismus? In *Jaroslav Durych. Život, ohlasy, soupis díla a literatury o něm*. Brno: Atlantis, 2000, s. 325–326.
 - 3) Právě významově nedourčená místa v textu vytvářejí prostor pro konstitutivní čtenářskou aktivitu. Srov. BÍLEK, Petr A. *Hledání jazyka interpretace*. Brno: Host, 2003, s. 91–93.
 - 4) Neobvyklost či odlišnost zobrazených prvků od všední skutečnosti reálného světa podněcuje vnímatelskou aktivitu a upozorňuje na hlubší sémantickou potenci, kterou může vnímatelská aktivita rozvinout.
 - 5) Srov. HODROVÁ, Daniela. ... *na okraji chaosu...* *Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001, s. 332.

let s ní svůj osud. Zmíněná symboličnost i konceptuální soudržnost jednotlivých ztvárnění vztahu muže a ženy nabízí otázku po tom, jak tento vztah odkazuje k problematice lidského bytí a jeho nadpřirozeného určení. V souladu s uvedenou otázkou se v předkládané práci pokoušíme poodhalit teologicko-antropologický smysl vztahu muže a ženy v umělecké próze Jaroslava Durycha.

Již na první pohled je zřejmé, že uskutečnění vztahu hlavních mužských a ženských postav doprovází výrazná proměna jejich života. Zejména v případě mužských postav je tato proměna naprosto zásadní; nový způsob života, nabytý ve spojení s ženským protějškem, ostře kontrastuje s původním životním stylem postavy. Zahleděnost do sebe, posedlost shromažďováním majetku, podřízenost hranicím generační, etnické či třídní příslušnosti je nahrazena vyjitím ze sebe, sdílením svého života i majetku a překročením zmíněných společenských bariér. Na základě setkání se ženou jsou mužské postavy osvobozeny k rozvinutí svého bytí a k uskutečnění sebe sama ve vzájemném sdílení.

To nás přivádí k předpokladu, který chceme v této práci ověřit. Klademe si za cíl prověřit domněnku, že vztah muže a ženy v díle Jaroslava Durycha symbolicky vyjadřuje proměnu existenciálního ukotvení lidského života; snažíme se obhájit intuici, že životní pouť Durychova člověka koresponduje s procesem opuštění statického způsobu bytí uzavřeného do sebe sama a přejítí k jeho dynamickému rozvinutí ve výlučném personálním vztahu a v interpersonální vzájemnosti. V teologicko-antropologické perspektivě pak chceme poukázat na to, že uskutečnění vztahu mužských a ženských postav reprezentuje přejítí člověka od čistě vnitrosvětského vymezení vlastní existence k jeho nadpřirozenému určení v bytostném spojení s Kristem a v účasti na jeho synovském vztahu s Bohem. Proces naplňování vztahu muže a ženy v rámci Durychova díla tak může odkazovat k vrůstání člověka do jeho plnosti, kterou je Kristus, vtělený Syn Boží.

TEOLOGICKO-ANTROPOLOGICKÝ CHARAKTER PRÁCE A JEJÍ NEUKONČENOST

Souhrnně můžeme říci, že práce bude zaměřena na teologicko-antropologickou interpretaci vztahu muže a ženy v rámci Durychovy umělecké prózy. Hned na počátku je však třeba podotknout, že uvedené vymezení práce na nás klade značné nároky. Ty vyplývají jednak z předmětu interpretace, kterým je Durychovo literární dílo. Svou šířkou, mnohotvárností, hlubokým sémantickým potenciálem a fascinujícím estetickým účinkem toto dílo svého vnímatele sice přímo láká, aby se vydal na dobrodružnou plavbu za objevováním jeho významu a smyslu,⁶⁾ zároveň je však samo zdrojem mnohých úskalí a nebezpečí ztráty orientace. K tomu se navíc přidává metodologická náročnost samotné teologické, resp. teologicko-antropologické interpretace. Tento specifický způsob interpretace, o kterou se pokoušíme, totiž musí skloubit v jeden celek reflexi teologicko-antropologické problematiky s literární interpretací. Ačkoliv můžeme zohlednit obecná metodologická východiska některých dalších autorů (zvláštění místo zde bude patřit Romanu Guardinimu),⁷⁾ přesto je nutné tato východiska aktualizovat s ohledem na současnou literárněinterpretáční teorii. Rozvineme-li výše zmíněnou metaforu plavby, pak to znamená, že máme k dispozici nanejvýš kompas, nikoliv však mapy, jež by nás mohly dovést k očekávanému cíli. Sami stojíme před výzvou vytyčit si plán cesty; k dříve osvědčeným trasám můžeme nyní pouze přihlížet. Samotné interpretační úsilí je pak neustále konfrontováno se dvěma nebezpečími. Na

6) Metaforu plavby užíváme s ohledem na to, že setkání s Durychovými texty mnohdy uvádí čtenáře do situací, kdy nemá svou cestu zcela pod kontrolou a je zmítán mocnými proudy estetického účinku textů. Někdy se jakoby ocitá ztracen uprostřed velikých vln, někdy naopak může spočinout v tichu a žasnout nad tím, jak se nebe zrcadlí v nekonečné ploše hladiny. Samo dílo tak působí podobně jako vodní živel, dává zakoušet situace zklidnění i bouří.

7) Tomuto úkolu se budeme věnovat v rámci širšího úvodu v oddíle Teologické zdůvodnění interpretace uměleckých textů.

jedné straně je nutné bdít nad tím, abychom se neodklonili od teologie pouze k literární interpretaci. Durychovy texty nabízejí nepřehledné množství možností, jak reflektovat poetiku postav, kompozice, míst nebo věcí. Mohlo by se nám tak lehce stát, že bychom teologické zaměření práce zatlačili do pozadí a fascinace dílem by v nás umenšila záměr hledat jeho teologický smysl. Na druhou stranu je třeba vyvarovat se toho, abychom kvůli odkazování Durychových textů k některým teologickým konceptům zapomněli na samotné texty a jejich široký sémantický potenciál.

Výše zmíněné nároky předurčují naši práci k tomu, že zůstane pouhým „pokusem“ o teologickou interpretaci. V možnostech této práce je naznačit pouze některé perspektivy teologicko-antropologického odkazování Durychových textů. Náš referenční rámec je přitom vymezen takovým způsobem teologicko-antropologického uvažování, který klade důraz na skutečnost, že každá lidská osoba je konstituována povoláním k účasti na životě trojjediného Boha a dochází svého naplnění v Duchem způsobené příslušnosti „k Otcí skrze vtěleného Syna“.⁸⁾ V naší interpretaci tedy budeme hledat některé možnosti souznění sémantiky Durychových textů s christocentricky a trinitárně orientovaným pojetím lidské osoby;⁹⁾ budeme přitom zohledňovat zejména ty koncepty, které si všímají teologické dimenze dialogického personalismu¹⁰⁾ a poukazují na to, že rozvíjení lidské existence ve vztazích „já–ty“, resp. „já–ty–my“ je zakotveno a naplněno právě ve skutečnosti Božího zjevení.¹¹⁾

8) Toto přesvědčení souzní i s obsahem raně křesťanské zvěsti. (Srov. SCHLIER, Heinrich. *Besinnung auf das Neue Testament. Exegetische Aufsätze und Vorträge*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1964, s. 112.)

9) Lze říci, že náš referenční rámec velmi vhodně a souhrnným způsobem vyjadřuje dokument MTK *Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu* (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005).

10) Srov. VRÁNA, Karel. *Dialogický personalismus*. Praha: Zvon, 1996, s. 28.

11) Typickým výrazem tohoto způsobu myšlení je dílo Romana Guardiniho *Svět a osoba* (Svitavy: Trinitas, 2005). Přestože toto dílo pochází ve svém prvním vydání již z roku 1939, do značné míry souzní s teologicko-antropologickou diskusí celého minulého století. Guardini zde totiž předkládá důsledně christocentricky a trinitárně zakotvené pojetí lidské osoby jakožto vztahové bytosti.

K hlavním myšlenkám, jejichž ozvěnu budeme hledat v příběhu mužských a ženských postav Durychovy prózy, tak patří např. to, že člověk nachází své já ve vztahu k Bohu Otci jako ke svému transcendentnímu Ty, že lidská osoba je konstituována dokonalým (mezi)lidským přijetím i obdarováním v Kristu jakožto vtěleném Božím Synu a že člověk nalézá poslední „prostor“ své vlastní existence v účasti na věčné vzájemnosti lásky Otce a Syna.

Vzhledem k šíři a náročnosti tématu práce však již nebudeme moci reflektovat odkazování Durychova díla k dalším konceptům teologické antropologie. Nebudeme si tedy moci povšimnout toho, jak sémantika autorových uměleckých textů souznívá s jednotlivými pojetími např. stvoření člověka, jeho hříšnosti či procesu ospravedlnění, tak jak je prezentují určité teologické směry, školy nebo významní teologové. K tomu je třeba podotknout, že takováto podrobná reflexe by byla nejen vhodná, ale i nesmírně zajímavá. Jestliže přesahuje možnosti této práce, neznamená to, že by se námi předkládaná interpretace nemohla stát její přípravou a základem.

Zmiňujeme-li limity této práce, nemůžeme opomenout, že také její literárněinterpretáční složka zůstává rozvinuta pouze v omezené míře. Nezhledňuje podrobněji mnohé prvky, jakými jsou např. kompoziční postupy nebo jazykové aspekty díla. Je však třeba zároveň dodat, že podrobné zhodnocení všech důležitých elementů, které se podílejí na významové výstavbě díla, by nutně vedlo k omezení interpretace na menší počet textů, či dokonce na jediný román nebo novelu.

Vzhledem ke všem uvedeným limitům zůstává naše interpretace neukončená. Dílčí útěchou nám může být skutečnost, že každá literární interpretace je ze své vlastní povahy procesem, který neustále posouvá vnímatelské horizonty, a který je tudíž neustále otevřený svému prohloubení. Přesto je třeba potvrdit, že námi předkládaná práce je skutečně pouze „průzkumnou výpravou“, která přináší jen předběžné zmapování problematiky. Lze ji tedy charakterizovat jako „nástin“ teologicko-antropologického odkazování vztahu muže a ženy v prozaickém díle Jaroslava Durycha.

STRUKTURA PRÁCE

Poté co jsme představili záměr práce a její charakter, pokusíme se ještě v rámci této úvodní části načrtnout metodologické ukotvení teologické interpretace. Tím si připravíme pole pro další postup. V první kapitole zasadíme téma naší interpretace do kontextu celého Durychova literárního díla včetně jeho geneze, ke které patří také autorův životní příběh i historické pozadí vzniku textů. Ve druhé kapitole se pokusíme zakotvit naše interpretační úsilí v tradici dosavadního porozumění Durychovu dílu. Zejména hermeneutická teorie druhé poloviny 20. století nás upozorňuje, že vnímatelská tradice významným způsobem spoluvytváří porozumění textu; proto je vhodné, abychom se také v rámci našeho pojednání seznámili s dosavadní recepcí Durychovy tvorby, pokusili se na ni navázat a rozšířit tak její horizont směrem k větší vnímavosti pro teologicko-antropologický smysl autorových textů. Ve třetí kapitole stručně představíme možnost průhledu celkem Durychovy tvorby a poukážeme na některé rysy, jež prozrazují konceptuální soudržnost ztvárnění vztahu muže a ženy napříč různými texty. Ve čtvrté a páté kapitole se přiblížíme k tématu vztahu muže a ženy prostřednictvím charakteristiky hlavních mužských a poté i ženských postav. Tyto dvě rozsáhlejší kapitoly tvoří vlastní jádro naší interpretace. V šesté, závěrečné kapitole nakonec shrneme výsledky našeho interpretačního úsilí a předložíme přehled některých možností, kterými Durychovy texty, resp. v nich zobrazený vztah muže a ženy, odkazují ke konkrétním tématům teologické antropologie.

ZÁKLADNÍ METODOLOGICKÉ UKOTVENÍ TEOLOGICKÉ INTERPRETACE LITERATURY

a) Teologické zdůvodnění interpretace uměleckých textů

Již bylo řečeno, že předkládaná interpretace Durychovy umělecké prózy není vymezena pouze svým tematickým zacílením na vztah muže a ženy. Jejím specifickým znakem je také její teologicko-antropologické zaměření. Tím je naše práce zasazena do širokého kontextu teologické interpretace literatury. Při pohledu na dobu 20. století jsme svědky toho, že se výrazně uplatňuje prvek propojení teologie s beletrií. Dochází v prvé řadě k tomu, že teologie v sobě objevuje zvláštní vnímavost pro uměleckou literaturu. Teologie minulého století nově promýšlí estetickou dimenzi víry a vstupuje tak do dialogu s literárními texty hledajícími prostřednictvím estetického zážitku odpovědi na otázky lidského bytí.¹²⁾ Stále více si též uvědomuje hluboké souvislosti, které existují mezi jejím vlastním analogickým jazykem a imaginativní řečí uměleckých textů.¹³⁾ V souvislosti s doceněním dějinné dimenze

12) Za významného představitele daného přístupu lze označit švýcarského teologa Hanse Urse von Balthasara. Jeho vlastní cestu je možné charakterizovat jako pohyb „od literatury k teologii“. Balthasar sám vystudoval nejprve germanistiku a teprve poté teologii. Již během studia germanistiky projevoval zájem o filozofickou a náboženskou dimenzi literatury. O tom svědčí i jeho disertační práce na téma *Dějiny eschatologického problému v moderní německé literatuře* (publikováno v Zürichu 1930). Při studiu teologie Balthasar zájem o literaturu v žádném případě neztratil, o čemž svědčí nejen jeho dílo *Apokalypsa německé duše* (které rozpracovává výše zmíněnou disertaci), ale i první část jeho trilogie s podtitulem *Teologická estetika (Herrlichkeit. Eine theologische Ästhetik I–III/2)*. Srov. LOCHBRUNNER, Manfred. Romano Guardini und Hans Urs von Balthasar. *Integration von Theologie und Literatur. IkZ Communio* 34, 2005, Heft 2, s. 169–172.

13) Srov. GALLAGHER, Michael Paul. *Křesťanství a moderní kultura*. Velehrad: Refugium, 2004, s. 134–135.

zjevení se teologická reflexe víry snaží docenit také význam lidského příběhu a prezentovat pravdy víry v konkrétních kategoriích, které jsou vlastní také literatuře.¹⁴⁾ Teologie 20. století se tak z různých úhlů začíná zajímat o uměleckou literaturu. Kromě probuzeného zájmu teologie o literaturu však dochází také k opačnému pohybu a značná část literátů začíná tíhnout k teologii. Nejedná se pouze o zohledňování teologických otázek v rámci uměleckých textů, např. po vzoru románové tvorby Fjodora Michajloviče Dostojevského (1821–1881). Mnozí z literátů se odhodlávají přímo psát vlastní spisy, obvykle eseje s náboženskou a teologickou tematikou. Jen pro připomenutí můžeme zmínit Gilberta Keitha Chestertona (1874–1936), Clivea Staplese Lewise (1898–1963), Dorothy Leigh Sayersovou (1893–1957), Gertrudu von Le Fort (1876–1971) nebo i našeho Jaroslava Durycha.¹⁵⁾

Navzdory zvýšenému zájmu teologie o literaturu nevedou zmíněné snahy k obecné shodě v pojetí teologické interpretace literatury. Proto nemáme k dispozici přesně vypracovanou a obecně uznávanou metodologii teologické interpretace literatury, která by navíc zohledňovala výsledky současné literární teorie. Není též ambicí této práce takovou metodologii vytvořit. V rámci naší interpretační snahy tak můžeme pouze navázat na starší prověřené teologické přístupy k literatuře a pokusit se je aplikovat v kontextu současné literárněinterpretační metodologie.¹⁶⁾

V naší práci chceme navázat zejména na koncept Romana Guardiniho, který vnímá teologickou interpretaci literatury jako jeden z projevů setkání křesťanské víry se světem.¹⁷⁾ Teologická

14) V dané souvislosti můžeme upozornit na literární interpretace Romana Guardiniho. Jeho přístup lze charakterizovat jako cestu „od teologie k literatuře“. (Srov. LOCHBRUNNER, Manfred. Romano Guardini und Hans Urs von Balthasar. *Integration von Theologie und Literatur. IkJ Communio* 34, 2005, Heft 2, s. 172–173.)

15) Kulturní podmíněnosti daného jevu si všímáme v rámci první kapitoly, v oddíle o dobovém kontextu Durychova díla.

16) Zde vycházíme zejména z díla Petra A. Bílka *Hledání jazyka interpretace* (Brno: Host, 2003), které se systematicky zabývá literárněinterpretační metodologií.

17) Svět však Guardini vnímá v širokém slova smyslu jako horizont lidské